

svojemu čitatelju, čije se postojanje od-
vija u velikom rasponu “između ništa-
vosti i božanstvenosti”. I nema potrebe
za dijeljenjem budućih čitatelja Juriče-
ve knjige po ovom ili onom kriteriju.
Svaku zainteresiranomu čitatelju
preporučujem tu knjigu znakovitoga i
smjerokaznoga naslova *Od žene–majke
do zemlje–majke: Između ništavosti i bo-
žanstvenosti* riječima Aurelija Augusti-
na: *Tolle lege! Uzmi i čitaj!*

Pero Vidović

David C. Hajduk, *Healing the Culture
and the Family according to John Paul II.*
Waterloo: Arouca, 2022.

U ovoj pronicljivoj knjizi autor daje
analizu zapadne civilizacije koja je, pre-
ma mišljenju autora knjige, usred inte-
lektualnoga rata protiv ljudske prirode,
prirodne teleologije te jedinstva tijela,
duše i braka. Sâm autor, pri pisanju
knjige, bio je nadahnut naukom pape
Ivana Pavla II. Za one koji ne poznaju
autora ove knjige, valja napomenuti da
je riječ o profesoru moralne teologi-
je na Sveučilištu Seton Hall u SAD–u.
Hajduk u knjizi prikazuje kako je Ivan
Pavao II. prepoznao i raskrinkao tu vi-
šeslojnu kampanju protiv antropologije
pod pojavom tzv. novoga manihejstva.
Knjiga je podijeljena u pet poglavlja i
ima ukupno 203 stranice.

U prvom poglavlju *Struktura novoga
manihejstva* (str. 11–43) autor ističe da
termin *novo manihejstvo* dolazi od Ivana
Pavla II. iz dokumenta *Pismo obiteljima*
(1994.). Naime, Hajduk uočava kako je
prema Papi kartezijski racionalizam
doveo do gubitka osjećaja čuđenja te
odbacivanja metafizičkoga utemeljenja
antropologije. To su i obilježja novoma-
nihejske kulture. Papa smatra da novo
manihejstvo u svojim temeljima odbacuje
hilemorfizam, mehanicistički shva-
ća prirodu, odbacuje filozofiju bitka i

metafizičko utemeljenje bitka te teži
relativizmu i utilitarizmu u etici, što za
posljedicu ima subjektivističko shvaća-
nje seksualne etike i bioetike. Tako sek-
sualnost postaje područje manipulacija.

Drugo poglavlje pod naslovom *Is-
hodišta novoga manihejstva* (str. 45–82)
pokazuje gdje je to Ivan Pavao II. uočio
početke novoga manihejstva. Poglavlje
analizira Descartesovu filozofiju, koja
je obećavala mehanicistički opisati cijelu
stvarnost. Descartes nije smatrao da
duša formira tijelo kao u hilemorfizmu.
On osobu poistovjećuje sa svojim umom
te smatra kako je osoba samo stvar koja
razmišlja (*res extensa*). Autor knjige za-
ključuje da je, prema Descartesu, ljud-
sko tijelo poput stroja — modifikacija
jedne proširene tvari koja je na ovaj ili
onaj način povezana s dušom. Dakle,
ljudsko tijelo više se ne promatra osob-
no, nego je osoba postala samo tijelo
kao i druga tijela u prirodi. Tako, ljud-
sko se tijelo više ne promatra s obiljež-
jima osobnosti, nego je promatrano kao
sva ostala tijela u prirodi.

U trećem poglavlju *Odnos novoga
manihejstva prema manihejskoj tradiciji*
(str. 83–112) autor istražuje gdje je na-
stao problem koji je uočio Ivan Pavao
II., tj. koja su to obilježja manihejstva,
koje se je pojavilo u antici, i u kakvom
je ono odnosu prema novomu mani-
hejstvu. Prema autoru, antičko mani-
hejstvo odbacivalo je filozofiju bitka,
metafizičko utemeljenje bitka i njoj
odgovarajući pojam stvaranja — budući
da nije priznavalo intrinzičnu dobrotu
stvaranja kao *ens participatum* ili Stvo-
ritelja kao *ens subsistens*. Za manihejce
sva je materija intrinzično zla, tj. fizički
svijet ima utilitarnu vrijednost. Novo
manihejstvo podijelilo je kozmos na *res
extensa* i *res cogitans*, te je tako posta-
valo radikalnu suprotnost između njih.
Iako novo manihejstvo ne smatra ma-
teriju intrinzičnim zlom, ipak smatra
materiju sirovom materijalom koja je u

biti bez vrijednosti. Prema autoru, novo manihejstvo u svojem shvaćanju tijela kao sirovine gleda na nj utilitaristički i instrumentalno. Antički su manihejci izravno poricali rađanje kao dobro, tj. kao prirodnu svrhu spolnoga sjedinjenja. U toj tvrdnji, smatra autor, nalazi se odnos s novim manihejstvom, koje odbacuje istine stvaranja. Ono odbacuje ideju da svijet ima supstancijalni oblik i konačni uzrok. Autor pokazuje kako je prema Ivanu Pavlu II. praksa manihejskih revizora bila takva da su u prakticanju seksualnosti seksualnoj praksi nametnuli svoje subjektivne ciljeve. To je značilo korištenje tijela u svrhu postizanja spolnoga užitka i manipuliranje njime kako bi se spriječilo razmnožavanje, tj. usmjeravanje seksualnoga užitka na tijelo, a ne na osobu. Prema Ivanu Pavlu II., ta praksa obilježava i novi maniheizam, što za posljedicu ima smanjenje vrijednosti spolnoga čina i ploda toga čina, a to je dijete koje se promatra kao “prepreka osobnomu ispunjenju” i “neprijatelj kojeg treba izbjegavati pod svaku cijenu” (str. 111).

Četvrto poglavlje nosi naslov *Odnos novoga manihejstva prema drugim oblicima manihejstva u kršćanskoj tradiciji* (str. 113–134). Autor navodi kako su poznati oblici maniheizma u srednjem vijeku bili bogumili, katari i paulikijanci. Prema njima, tijelo nije imalo nikakvu vrijednost, nego je smatrano samo kao materijalni omotač koji treba biti odbačen jednom kada ga duša napusti nakon smrti. Srednjovjekovni manihejci jasno su odbacivali hilemorfizam i držali se uvjerenja o krajnjoj nekompatibilnosti tijela i duše. Brak su smatrali grešnim stanjem ne samo zato što je institucionalizirao popuštanje tijelu, nego zato što je bilo naredeno razmnožavanju vrste. Paulikijanci su se odrekli braka, ali od svojih sljedbenika nisu zahtijevali seksualnu apstinenciju. Bogumili su bili toliko neskloni rađanju da

su “imali naviku okretati se kao od lošega mirisa” (str. 127) kada bi naišli na novorođenčad. Katari su vjerovali da je trudnoća proizvod samoga Sotone, a da je plod utrobe demon. Za Ivana Pavla II. svi ti navodi značili su određeno prihvaćanje manipulacije u seksualnosti i toleriranje radnji koje se izvode isključivo radi zadovoljavanja seksualnoga poriva. Ovdje leži poveznica između dijagnoze novoga manihejstva koju je dao Ivan Pavao II. i sličnih pojava u kršćanskoj tradiciji. Papa smatra da su motivi za izbjegavanje rađanja bili drugačiji za srednjovjekovne manihejce nego za muškarce i žene u našoj novomanihejskoj kulturi, koja je obilježena “kontracepcijskim mentalitetom”, gdje osobe koriste jedna drugu za seksualni užitak. Rađanje se samim time smatra “preprekom osobnomu ispunjenju”, a dijete se promatra “ne kao blagoslov, nego kao opasnost od koje se treba braniti” (str. 128).

Autor u petom poglavlju pod naslovom *Teologija tijela Ivana Pavla II. — lijek za novo manihejstvo* (str. 135–173) prikazuje kako je antropologija Ivana Pavla II. “protuotrov” kartezijskoj tradiciji, manihejskim pogledima i stavovima. O kakvom je to lijeku riječ? Ivan Pavao II. nedvosmisleno prihvaća hilemorfni pojam duše kao formu tijela. To znači da tijelo daje cjelovitu viziju čovjeka. Za Papu ljudsko je biće osobni subjekt zasnovan na svojem tijelu, a ne samo na svijesti. Osoba djeluje kroz tijelo tako da tijelo izražava osobu. Iako osoba nije samo tijelo, u judeo-kršćanskoj tradiciji izraz *tijelo* koristi se kao dio koji predstavlja cjelinu, tako da osoba nema samo tijelo, nego i jest tijelo. Autor navodi da Papina antropologija nastoji ispraviti mehanicistički pogled na prirodu i na ljudsko tijelo. Ivan Pavao II. prihvaća Aristotelovu definiciju čovjeka kao racionalne životinje i Boecijevu osobe kao individualne

supstancije racionalne naravi. Za Ivana Pavla II. najbolji je način da prodremo u bit osobe da ju promatramo cjelovito u svim svojim aspektima: svojoj svijesti, samospoznaji, slobodnoj volji, emocijama i tijelu. Autor tu uočava "lijek" Ivana Pavla II., koji se može promatrati kao protuotrov relativizmu i utilitarizmu u etici, osobito u seksualnoj etici i bioetici. Papa potvrđuje tomistički stav da je ljudska osoba prirodno obilježena istinom i dobrom. Za dobro se ne zna samo kroz metafizičku refleksiju, nego i kroz ljudsko iskustvo. Za Ivana Pavla II. postoji samo jedna norma, koju on naziva personalističkom normom, po kojoj je osoba tako veliko dobro da je jedina valjana relacija spram osobe ljubavi, tj. osoba koja sama sebe određuje nikada se ne može koristiti kao puko sredstvo za tuđi cilj. U tom su smislu, smatra Papa, muževnost i ženstvenost "originalni znakovi kreativnoga [Božjega] stvaranja" (str. 158). Tako ljudsko tijelo manifestira snagu one vrste ljubavi po kojoj ljudska osoba postaje dar jedna drugoj.

Autor nas poziva na samom kraju knjige da, slijedeći nauk Ivana Pavla II., gradimo kulturu života te civilizaciju istine i ljubavi. Prema autoru, antropološka slika kartezijanskoga racionalizma svela se je na svjetonazor koji je zarazio muškarce i žene koji žive u suvremenoj kulturi, doživljava se svaki dan, prenosi se različitim putem onima koji žive i odrastaju u suvremenom društvu, formirajući uvjerenja, stavove i ponašanja ljudi bez njihova znanja i volje. Kako moderni racionalizam ne prihvaća misterij, ne prihvaća ni misterij osobe kao muško i žensko. U tom smislu, ova knjiga uistinu je jedno veliko osvježenje u literaturi za ponovno vraćanje cjelovitom poimanju osobe kao misterija po antropološkom učenju Ivana Pavla II. Bogato, sveobuhvatno i otvoreno istraživanje iz područja filozofske i teološke

antropologije! Autor knjige vješto je smjestio Papin doprinos u povijest misli i kulture.

Knjiga je prikladna za profesore filozofije i teologije, psihologe, svećenike, studente, bračne parove i za sve one kojima je i dalje privlačna cjelovita i istinita vizija čovjeka kao osobe te obitelji kao zajednice života i ljubavi. Nadamo se da će knjiga ugledati i hrvatski prijevod.

Martin Kajtazi

Medunarodni znanstveni skup O abortusu interdisciplinarno. Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 27. listopada 2022.

Pobačaj ili abortus, odnosno namjerni prekid trudnoće tema je koja uvijek aktualna kako u široj javnosti, tako i u znanstvenim krugovima. Polemika glede abortusa svojevrstni je kamen spoticanja kroz ideološke diskusije u čitavom svijetu. Toj je problematici važno pristupiti iz kuta različitih znanstvenih disciplina, a takav pristup zahtijeva veliku upućenost i osjetljivost. Nužno je stoga da oni koji se temom abortusa bave budu njome zaokupljeni i opsežnim poznavanjem literature u području s kojega polaze. Osim iscrpnoga poznavanja same materije, važno je temi abortusa pristupiti kroz segment uzroka, prevenciju čina te u konačnici i posljedicu istoga. Kada govorimo o različitim znanstvenim pristupima temi abortusa, nužno je uzeti u obzir povijesni, medicinski, psihološki, sociološki, religijski, (bio)etički i pravni aspekt kako bismo iz različitih znanstvenih područja barem pokušali doći do ikakvoga konsenzusa a koji bi za krajnji rezultat imao i čudorednu dimenziju koja će biti i odraz našega društva i sveopćega javnoga mnijenja u našoj zajednici. Tako je 27. listopada 2022. godine u Zagrebu